

36. Vasary I. Cumans and Tatars. Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185–1365 – Cambridge: Cambridge University Press, 2005. – XVI, 230 p.
37. Zimonyi Istvan. History of the Turkic speaking peoples in Europe before Ottomans. – Веб-публікація з веб-сайту Університету Уппсали. Інститут Лінгвістики та Філології. [Електронний ресурс]. Режим доступу. [http:// www. Lingfil.uu.se/afro/turkiskasprak/ip2007/ Zimonyi I.P. pdf](http://www.Lingfil.uu.se/afro/turkiskasprak/ip2007/Zimonyi I.P. pdf) – Назва з екрану.

Пилипчук Я. В. Ставать христианином или ставать венгром? (механизмы ассимиляции)

Данная статья посвящена механизмам ассимиляции кыпчаков в Венгрии. Кыпчаки на протяжении первых поколений не ассимилировались и сохраняли свои верования, обычаи, прически, одежды. Христианизация кыпчаков происходила медленно и принесла первые успехи только в середине XIV в. Важным фактором кыпчакской идентичности была принадлежность к определенным родам и племенам. Отказ от нее упрощал процессы ассимиляции. В XV в. становится христианином стало означать и становиться венгром. Окончательная ассимиляция кыпчаков происходила в XVI-XVIII в.

Ключевые слова: Венгрия, кыпчаки, идентичность, ассимиляция, христианизация, венгры.

Pylypchuk Ya. V. Become a Christian or be the Hungarian? (mechanisms of assimilation)

This paper is dealing with the mechanisms of assimilation Kipchak in Hungary. Kipchaks in the first generation didn't assimilate and retain their beliefs, customs, hairstyles and clothes. Christianization of Kipchaks was slow and brought the first success only in the middle of the 14th century. An important factor was the Kipchak identity belonging to certain clans and tribes. Rejection of it simplifies the process assimilation. In the 15th century to become a Christian was equivalent to become Hungarian. be the focus has come Christian to mean a be the Hungarian. Final of assimilation of Kipchaks occurred in 16th-18th centuries.

Keywords: Hungary, Kipchaks, identity, assimilation, christianization, Hungarians.

УДК 378.4(477-25)КМА(091)"17"

М. В. Яременко

СПРИЙНЯТТЯ ОСВІТИ Й ОСВІЧЕНОСТІ У XVIII ст.

Одна із недосліджених тем в історії української освіти ранньомодерного часу – сприйняття набутих у різноманітних школах знань колишніми вихованцями. Добре дослідити «соціальні аванси», що їх сподівалися отримати за навчання, та сприйняття факту власних студій алюмнами дає мікроісторичний підхід. Саме детальний аналіз позиції колишнього студента Києво-Могилянської академії Йосифа Кленчинського запропоновано у цій статті.

Ключові слова: ранньомодерна освіта, Києво-Могилянська академія, Києво-Видубицький монастир, Йосиф (Єнох) Кленчинський.

Сучасні дослідники та їхні попередники чимало зробили для вивчення історії навчальних закладів в ранньомодерній Україні, їхніх програм, відомих викладачів та вихованців. Так само не одну розвідку присвячено колекціонуванню бібліотек та ролі книжності в той час, аналізу того, як саме освіта сприяла успішній кар'єрі та просуванню ієрархічними щаблями. Натомість про те, як знання самоакцептувалася тогочасними «студіозами», чи, якщо конкретніше, які аванси вони очікували отримати за здобуття інтелектуального багажу, знаємо менше, особливо, якщо йдеться не про уславлених достойників, а про «ординарних» вихованців навчальних закладів.

Підступитися до недослідженої теми сприйняття колишніми студентами власної освіченості найкраще через аналіз конкретних випадків, що згодом дасть можливість формулювати узагальнені висновки. Хоча мікроісторичний підхід та методика case studies дозволять вивчити лише одиничні ситуації, однак перевагою таких досліджень є ретельність, всебічність і достатня верифікація висновків. Тож головне завдання цієї статті – на прикладі одного із вихованців Києво-Могилянської академії XVIII ст. показати, яким було ставлення до колишніх студій, як позиціонував себе по відношенню до оточуючих той, хто здобув освіту.

Сприйняття власної здобутої у стінах Київських «латинських шкіл» (одна із тогочасних назв закладу) навченості занотовано у донесенні ігумена Києво-Видубицького монастиря Ієроніма Блонського київському митрополиту Самуїлу про негідну поведінку ієромонахів Доримедонта та Єноха від 29 жовтня 1784 р. (останній навчався в Могилянській академії). Ченці були під час ремонтів в обителі «употребляемы... для досмотру над работниками, что они сперва, хотя и с роптанием, исполняли, потом зділались ослушни, а напоследок і вовся упрямы. Когда же сего октября 28-го числа за частими преже сего увіщательными побужденіями хотіл учинить ім выговор, то с них Єнох с превеликим азартом и свірипостію крычал против меня, что есть в монастирі подпійшіі за него, тіх бы я употреблял в досмотр над работниками, а не его, учившагося в Академіі (забыв, видно, в азарті послідовавшего от предводителства его в студенстві нещасливаго случая), и другіе противніе выраженіи весьма дерзко мні проговарываль и другаго поощрал. А как сей высокомірный академик и преже сего намістнику здішнему ієромонаху Порфирію (кой мні словесную на него представлял жалобу) за малійшее нікоторое напоминаніе крайную при людях учинил насмішку: сняв с себя клобук, зділал оным ему поклон, посунув назад полским обичаем ногою, и дал при том знать, что он учился в школах, а потом, нісколко времени спустя, на монастирі при людях весьма громко и шкаредными

ругал словами здійснює ж ієромонаха Ісаїю, которого и за приходом моїм на его крик, ни на какіє мої увіщанії не склоняє и приказаній не послушав, в безпамятном азарті ругал же оного ієромонаха, да и братія прочая его суровости и запалчивости опасаются [1, с. 250–251].

Отже, як бачимо з епізоду 1784 р., факт студій у київських «латинських школах» міг однозначно сприйматися як вагомий аргумент навіть в перепалках з монастирською владою, що є порушенням іночого обіту послуху. При поясненні власного привілейованого статусу застосовувалися жести, які зневажали чернечі атрибути: клобук, яким покривають голову майбутнього «чорного воїна» під час постригу, є «шоломом спасіння» у монашій «броні» і аж ніяк не надається до описаних у донесенні «реверансів».

У наведеному уривку про негідні жести та недостойну поведінку нікому невідомого амбітного могилянського вихованця, що вказує на те, як він акцептував свою освіту, згадано одну таємницю. Йдеться про пропаний у донесенні Ієроніма якийсь нещасливий випадок з Єнохом під час навчання, коли він ще й був «предводителем» («послідовавшого от предводительства его в студенстві нещасливого случая»). Оскільки вищеповисане діялося в останній третині XVIII ст. (за той час непогано збереглися монастирські та консисторський архів), вдалося зробити перший крок на шляху розкриття Єнохової таємниці: встановити його світське ім'я та прізвище (або ж прізвисько), без якого виявлення цього героя посеред могилянських спудей, не знаючи навіть часу студій, було б украй складно чи й неможливо.

У складеній на основі донесень з обителі консисторської відомості про новопострижених у 1778 р. серед видубицьких мантийних ченців-новачків значився Єнох, який заново народився для спасіння у монастирських мурах, залишивши «у світі» 45 років життя та старе ім'я Йосиф Кленчинський [2, арк. 25]. Вірогідність того, що йдеться про інока, згаданого у донесенні 1784 р., стала майже стовідсотковою, коли вдалося з'ясувати відсутність постригу у Видубицькій обителі послушників у ченці зі згаданим ім'ям упродовж 1770–1777 та 1779–1783 рр. [3, арк. 7–24 зв.] Інок Єнох також не внесений до біографічних реєстрів усієї видубицької братії за 1772 р.: це свідчить, що його не було в монастирі на той час [4, арк. 5–72; 5, арк. 1–58]. Однак остаточним аргументом на користь Кленчинського став факт не лише навчання та «предводительства» в Академії, а й участь у одній неприємній справі, що цілком підходить під визначення «нещасливого случая».

21 грудня 1764 р. у магістратського служителя Сидора Климова, який жив неподалік від бурси у хаті на дворі магістратського підданого Микити Воловина, померла дитина. Читати Псалтир над покійником покликали пііта Кіндрата Підгорського. Після денних обідів зі спиртним прийшла ніч, і у приміщенні залишилися лише троє: чоловік, який ліг спати на печі, молода дружина, яка розмістилася на полу, і спудей, який при свічці читав. Феофан Лебединцев, публікуючи у довільній, дещо белетризованій, формі переказ цієї історії за оригіналом справи києво-губернської канцелярії [6, с. 336–342], на жаль, не деталізував того, що сталося далі. Зрозуміло лише, що свічка погасла, а студент опинився чи то на лаві, чи на полу. Далі на сцені з'явився Климов, який, злізши з печі, почав бити Підгорського ще й стягнув, якщо вірити пііту, з нього одяг та чоботи. Коли ж останньому таки вдалося вибігти на двір, то від подальшого насилля його порятував Воловин: він завернув свого робітника до хати. Кіндрат повернувся у бурсу, і його однокашники відразу вирішили помститися. Вже надвечір кілька з них звернулися до сеньйора із пропозицією втілити задумане в життя, на що той відповів, що не боронить охочим, але якщо щось трапиться, то вони самі мають відповідати. Сеньйором бурси на той час якраз і був майбутній видубицький чернець Єнох Йосиф Кленчинський.

Про Кленчинського майже нічого невідомо. Його статус «предводителя» дозволяє зробити припущення про навчання, цілком можливо – не найгірше, у філософській чи богословській «школі». Описередковано на це може також вказувати вік «академіка», якому тоді виповнився десь 31 рік. Як сеньйор, Йосиф мав слідувати за порядком у бурсі і, згідно з академічною інструкцією 1764 р., міг карати студентів нижчих «класів» [7, с. 107]. Про виконання Кленчинським своїх обов'язків може свідчити той факт, що ще на початку травня 1763 р. він клопотався перед архімандритом Києво-Печерської лаври про виділення коштів на закупівлю палива на наступну зиму [8, с. 182–183]. Відомо також, що сеньйор на своїй шкірі відчув деякі «приваби» студентського життя: він з-посеред інших був жертвою гусарських розбоїв у 1763 р. Щоправда, Йосиф зазнав не фізичного насилля, а лише втратив шапку, яку з нього зняли вояки [9, с. 181]. Позаяк студент не згаданий у поіменному реєстрі могилянських вихованців з родин духовенства богословської та філософської «шкіл» за 1762–1763 навчальний рік [10, арк. 18–33 зв.], можемо твердити про його походження зі світського стану.

Сповнені бажання помститися за кривди Підгорського, студенти захопили Климова, притягли на бурсацький двір і нещадно побили різками та нагайками. Сеньйора, який намагався припинити езекуцію, відправили «до дябла». Коли розправа була закінчена і Сидора випроводили на вулицю, він вже не тримався на ногах. Кленчинський відкинув пропозицію перетримати покараного в теплі, і він був залишений напризволяще на морозі. Лише о другій годині ночі магістратський сторож знайшов Климова на вулиці і почув від нього про те, що сталося. Доставлений за допомогою вартових солдат до магістрату, він відразу помер.

Вже зранку почалося розслідування конфлікту. Сеньйор порадив учасникам подій тікати («тепер, хто чується в сем деле, уходите») і сам вже після першого допиту подав приклад. Справа тягнулася більше року. Судячи з відомих даних, Кленчинський знайдений і покараний не був [11, с. 336–342]. Куди він подався – теж не відомо. Феофан Лебединцев, закінчуючи свою публікацію про «роковое чтение Псалтыри» та розмірковуючи над подальшою долею втікачів, зазначив: «Запорожье и монастырь, пользовавшиеся самым широким правом убежища, были наиболее частыми приютами для таких буйных, но несчастных голов, и они принимали их с любовью, не касаясь того, что случилось в прежней их жизни» [12, с. 342].

Важко сказати, чи обрав мій герой один із цих шляхів. Можна припускати, що він переховувався на Січі, а після її ліквідації повернувся до Києва, а з огляду на свій вік особливо багато перспектив та життєвих планів на майбутнє не мав. Імовірно виглядає також факт перебування у котромусь із монастирів послушником, хоча б і на пасіці того ж таки Видубицького на території Речі Посполитої. Зрештою, якщо припустити, що Йосиф походив з руських воєводств Речі Посполитої, він міг весь цей час провести вдома.

Про перебування Кленчинського у Києво-Видубицькій обителі знаємо більше. Як виявляється, його непослух був лише одним із низки подібних у цьому році. В описі справ, що поступили у правління монастиря в 1784 р., під 25 лютим значиться донесення колишнього земського писаря Якова Січкарьова про борг йому Єнохом 4 рублів і 90 копійок, під 11 липням – позов киево-подольського міщанина Прокопа Фомицького на ієромонаха за взятю покриту сукном вовчу шубу, під 18 жовтням – рапорт прикажчика монастирського села Ярославки Романа Гостева про «позичені» колишнім правителем громадські гроші [13, арк. 1 зв., 5, 7].

Слід зазначити, що Ярославка була достатньо прибутковою вотчиною, «в которой находится дворец, шинк, немалое число подданных, також самое лутшее хлібопашество, скотские, лошадинные и овечие заводи и другая немалая монастырская экономия» [14, арк. 43]. До Єноха там був прикажчиком відставний військовий товариш Яків Щербина, який пиячив і за господарством не доглядав. Після виклику в монастир він утік. Деякий час за ярославською економією наглядав літківський городничий ієромонах Іларіон. Проте чернець сам просив звільнення від подвійного послухання через похилий вік. Відтак, видубицькі соборні старці порадили ігумену призначити у вотчину Єноха, який і отримав ордер наприкінці вересня 1783 р. [15, арк. 43–45 зв.]. Однак перебувати поза монастирськими мурами у багатій економії Кленчинському довелося лише рік. У згаданому на початку донесенні митрополиту видубицький настоятель інформував, що невдаха-«академік» знаходиться у монастирі «по резону перемсны его из городничества села Ярославки с причины представления на него от подданных тамошних» та підтверджував написане копією донесення ярославців [16, с. 250].

Згідно з митрополичою резолюцією на ігуменському донесенні, датованою тим таки 29 жовтням, Єнох переводився у Максаківський монастир: «Хотя слідовало справитися с ділами о всіх обстоятельствах до оных ієромонахов касающихся, а паче о их постриженіи во ієромонахи, но в прекращеніе излишних переписок и в надежді, что они впрядь будут препроводит жизнь соответствующую монашескому обязательству, разослать их на кошт Выдубицкого монастыря, а имяно: ієромонаха Єноха в Максаковской монастырь, а Доремедонта – в Петро-Павловской монастырь же в братство, и предписать настоятелям тих монастырей, чтоб за ними иміли приліжное смотреніе, и употребили бы всі пристойныя міры к исправленію их служащія, сходственно с правилами святыми, Духовным Регламентом и указами» [17, арк. 2 зв.].

Через 10 днів, 9 листопада, видубицький «академік» дав підписку, що свою «жизн... препроводят соответственную монашескому обяязательству должен», а 21 листопада прибув до Спаського Максаківського монастиря [18, арк. 11, 14].

У резолюції митрополита привертає увагу піклування про «прекращеніе излишних переписок», а через це – відмова від з'ясування обставин «до оных ієромонахов касающихся». Чому ж преосвященний вирішив відмовитися від «процедурного» розгляду справи? Чи дійсно він дбав про якомога швидше виправлення ченців-порушників, яке бюрократична переписка могла на кілька днів затримати? А чи просто не хотів «ворушити» стару справу?

Останнє припущення може мати сенс. Один із кращих вихованців академії (почав навчатися у 1744 р.) київський митрополит Самуїл (Миславський) на час «нещасливого случая» з Кленчинським був могилянським ректором (1761–1768 рр.). Навряд чи він міг забути про випадок 1764 р., якщо про нього знали навіть не безпосередні учасники. Знав також Симеон (світське ім'я) «із середини» й про те, як спудеї вміють захищати свої кривди. Приміром, під час своїх студій він мав би чути (а то й бачити) фізичну розправу на бурсацькому дворі могилянських вихованців над міщанином Євстратієм Барановичем у квітні 1746 р. за безневинне побиття «філософа» Стефана Дімарі [19, с. 76–81]. Цей випадок, між іншим, теж не забувався в студентському середовищі і став своєрідним символом солідарності у відстоюванні прав [20, с. 128]. Відомо також, що за керівництва «латинськими школами» Самуїл користувався популярністю у студентів. Григорій Винський, який навчався у Києві впродовж п'яти років (до середини 1768 р.), у своїх більш, ніж стосторінкових спогадах, присвятив Академії близько однієї сторінки. І серед тих «могилянців», кого він таки згадав поіменно, був і тогочасний ректор: «Учителям, как публичным академическим, так и приватным инспекторам, был всегда послушен и добрых, особенно умных, душевно любил. Несправедливые, однако, их в рассуждении меня поступки я умел уже чувствовать и им того не прощать; так пань: Щербакций и Самойлович, не взирая на всю ученость последнего, остались в моей памяти навсегда самыми низкими людьми; напротив, тогдашний отец ректор Самуил и учитель риторики отец Никодим, никогда не воспоминаются мною иначе, как с сердечным почитанием и благоговением» [21, с. 12–13].

Висловлені опосередковані факти дозволяють, принаймні, в якості гіпотези, зробити припущення, що київський митрополит не бажав «воскрешати» на сторінках консисторської документації не надто привабливе минуле студента, в якого він, до того ж, міг викладати теологію.

Принагідно варто відзначити цікавий факт поширення і життєвості чуток та інформацій про могилянські події, що навіть через 20 років не забувалися. Звідки ігумен знав про халепу, в яку давно потрапив Кленчинський, та ще й, вочевидь, розраховував на розуміння його натяку митрополитом, оскільки не вдався до детальнішого пояснення? Є підстави вважати, що вихідець із львівської священничої сім'ї (уніатської?) Ієронім Блонський (народився у 1728 р.), майбутній могилянський ректор (1791–1795 рр.), вихованець Київської академії (навчався по риторичу) міг навіть бути однокашником Йосифа. Блонський постригся у

монахи 15 липня 1765 р. у Києво-Братському монастирі. Однак у 1764 р. його в Києві точно не було, позаяк відомо, що на шлях чернечих обітниць Блонський став після навчання у Харківському колегіумі (студював філософію та богослов'я) та учителювання в різних сім'ях на Харківщині [22, арк. 61 зв.–62; 23, арк. 54 зв.–55]. Отже, відвідувати нижчі «школи» ці два студенти могли приблизно в один час. Попри те, що Ієронім не був у Києві під час спудейської помсти у 1764 р., інформація про неї не лише дійшла до нього, а й, можна думати, пам'яталася весь цей час. Інший можливий варіант: про подію 20-літньої давнини пам'ятали інші, які й повідомили про неї ігумену.

Амбітність Єноха та невдоволення малою увагою до його освіти підкреслює й той факт, що «кар'єра» ченця у монастирі почалася достатньо стрімко. Вже у 1778 р., тобто невдовзі після постригу, його висвятили на диякона, а у січні 1779 р. він не лише значився як ієромонах, а й виконував послушання віце-економа. Наприкінці 1779 р. Єноху доручили з'ясувати обставини смерті дівчини монастирського села Осокорків, яку задушив солдат [24, арк. 55, 69], тобто йому довіряли достатньо серйозну і відповідальну роботу. Однак, як бачимо, такі «аванси» Кленчинський вважав недостатніми.

Показовим є також той факт, що ієромонах Єнох – не свіжоспечений амбітний чернець, що чекає достойної відплати за роки щойно завершених студій. На 1784 р. він уже мав 51 рік – вік, як на той час, достатньо поважний не лише в середовищі чорноризців, які переважно помирали до 60 років, а й серед світського населення, серед якого теж помітно переважало число спочилих від 20-ти до 59-тилітнього віку [25, с. 598–599]. Попри, судячи з усього, не зовсім вдалий життєвий шлях, інок, тим не менше, заявляв свої права на компенсацію за давно пройдене навчання, що дозволяє підозрювати у такій «поставі» не «молодечий» гонор, а цілком осмислене, сформоване та тривале у часі ставлення до факту власних студій, як засобу вивищення над оточенням.

Джерела та література

1. Києво-Могилянська академія кін. XVII – поч. XVIII ст.: повсякденна історія. Зб. документів / Упор. О. Ф Задорожна та ін. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 530 с.
2. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі – ЦДІАКУ). – Ф. 127. – Оп. 172а. – Спр. 88. – 26 арк.
3. ЦДІАКУ. – Ф. 130. – Оп. 1. – Спр. 198. – 25 арк.
4. ЦДІАКУ. – Ф. 130. – Оп. 1. – Спр. 374 а. – 72 арк.
5. ЦДІАКУ. – Ф. 127. – Оп. 1020. – Спр. 4232. – 58 арк.
6. Цыбульский Кс. [Лебединцев Ф.] Роковое чтение Псалтыри. (Из быта и нравов старых киевских «спудеев») / Ф. Лебединцев // Киевская старина. – 1884. – № 2. – С. 336–342.
7. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. Отделение II (1721–1795 гг.) / Со введ. и примеч. Н. И. Петрова. – К., 1906. – Т. III. – XXXIV+574 с.
8. Києво-Могилянська академія кін. XVII – поч. XVIII ст.: повсякденна історія. Зб. документів / Упор. О. Ф Задорожна та ін. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 530 с.
9. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. Отделение II (1721–1795 гг.) / Со введ. и примеч. Н. И. Петрова. – К., 1906. – Т. III. – XXXIV+574 с.
10. ЦДІАКУ. – Ф. 127. – Оп. 1024. – Спр. 1310. – 47 арк.
11. Цыбульский Кс. [Лебединцев Ф.] Роковое чтение Псалтыри. (Из быта и нравов старых киевских «спудеев») / Ф. Лебединцев // Киевская старина. – 1884. – № 2. – С. 336–342.
12. Цыбульский Кс. [Лебединцев Ф.] Роковое чтение Псалтыри. (Из быта и нравов старых киевских «спудеев») / Ф. Лебединцев // Киевская старина. – 1884. – № 2. – С. 336–342.
13. ЦДІАКУ. – Ф. 127. – Оп. 1020. – Спр. 5466. – 16 арк.
14. ЦДІАКУ. – Ф. 130. – Оп. 1. – Спр. 180. – 68 арк.
15. ЦДІАКУ. – Ф. 130. – Оп. 1. – Спр. 180. – 68 арк.
16. Києво-Могилянська академія кін. XVII – поч. XVIII ст.: повсякденна історія. Зб. документів / Упор. О. Ф Задорожна та ін. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 530 с.
17. ЦДІАКУ. – Ф. 127. – Оп. 178. – Спр. 123. – 18 арк.
18. ЦДІАКУ. – Ф. 127. – Оп. 178. – Спр. 123. – 18 арк.
19. Києво-Могилянська академія кін. XVII – поч. XVIII ст.: повсякденна історія. Зб. документів / Упор. О. Ф Задорожна та ін. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 530 с.
20. Києво-Могилянська академія кін. XVII – поч. XVIII ст.: повсякденна історія. Зб. документів / Упор. О. Ф Задорожна та ін. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 530 с.
21. Винский Г. Мое время / Ред. и вступ. ст. П. Е. Щеголева. – СПб.: Издательство «Огни», 1914. – С. XII+147 с.
22. ЦДІАКУ. – Ф. 127. – Оп. 1020. – Спр. 4912. – 119 арк.
23. ЦДІАКУ. – Ф. 127. – Оп. 1020. – Спр. 5037. – 58 арк.
24. ЦДІАКУ. – Ф. 130. – Оп. 1. – Спр. 688. – 75 арк.
25. Яременко М. Вікові характеристики та смертність київських ченців у XVIII ст. / М. Яременко // Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – 2002. – Т. 9. – С. 593–608.

Яременко М. В. Восприятие образования и образованности в XVIII в.

Среди неизученных тем в истории украинского образования раннего нового времени – восприятие бывшими воспитанниками приобретенных в разнообразных школах знаний. Хорошо исследовать «социальные авансы», которые пытались получить за обучение, а также восприятие факта собственных штудий теми, кто посещал учебные заведения, помогает микроисторический подход. Именно детальный анализ позиции бывшего студента Киево-Могилянской Академии Иосифа Кленчинского предлагается в этой статье.

Ключевые слова: образование раннего нового времени, Киево-Могилянская академия, Киево-Выдубицкий монастырь, Иосиф (Енох) Кленчинский.

Yaremenko M. V. Acceptance of education and educated people in eighteenth century.

The acceptance of school erudition by alumnus is one the open problems for scholar exploration in the history of Ukrainian early modern education. The good chance for research of educated people "social advances" and acceptance the fact of own study by the former pupils as well gives the microhistorical approach. The position of a former Kyiv-Mohyla Academy student losyph Klenchynsky concerning the own erudition is analyzed in this article in detail.

Keywords: early modern education, Kyiv-Mohyla Academy, Kyiv-Vydubucky monastery, losyph (Ienoch) Klenchynsky.

УДК 929:94(438)"1939/1945"

Мариуш Кардас

ПРИЧИНЫ И ОБСТОЯТЕЛЬСТВА СМЕРТИ ПОДПОЛКОВНИКА ЯНА ВОЙЧЕХА КИВЕРСКОГО, КОМАНДУЮЩЕГО 27-й ВОЛЫНСКОЙ ДИВИЗИИ ПЕХОТЫ АРМИИ КРАЙОВОЙ

В статье предпринята попытка объяснить на основании имеющихся источников и литературы, обстоятельства смерти подполковника Я. В. Киверского, основателя и первого командира 27 Волынской пехотной дивизии Армии Крайовой. Вопрос о виновных в смерти этого необыкновенного и выдающегося офицера варшавского подполья, командира партизанского отряда на Волыни, на протяжении многих лет оставался открытым. Приведенные сведения и дискуссия приносят свой вклад в решение этой трудной задачи.

Ключевые слова: Я. В. Киверский, Армия Крайова, Волынь, варшавское подполье.

До настоящего времени вопрос смерти дипломированного подполковника Яна Войчеха Киверского (род. 23.05.2010), псевдоним «Олива» остается невыясненным. Фигура почитаемого и ценимого солдата и офицера, создателя и первого командующего 27 Волынской дивизии пехоты Армии Крайовой [далее – ВДП АК] окружена легендами. Такая судьба была уготована до недавнего времени и истории самой дивизии¹. Невыясненные обстоятельства смерти этого офицера АК и то, что он, как принято считать, держал один фронт с «советами», вызывает у некоторых бурные эмоции. Автор статьи попытался раскрыть имеющие на сегодня факты в этом деле, несмотря на то, что для историка эта задача все еще остается достаточно трудной. Однако написанная автором несколько лет назад биография Киверского обязывает к очередной попытке².

Прежде всего, нужно остановиться на источниковой базе предложенного исследования. Итак, о моменте смерти Я. В. Киверского можно узнать из воспоминаний поручика Вл. Черминьского (псевдоним «Ястшемб»). Эту информацию употребили авторы работ, посвященных истории 27 ВДП АК: М. Фиялка³ и Е. Туровский⁴). Майор Т. Штумберк-Рихтер опубликовал свои воспоминания в книге «Артиллерист-пехотинец»⁵ (этим донесением также воспользовались М. Фиялка и Е. Туровский), поручик, врач Г. Федоровский⁶ и другие. При этом нужно сделать некоторые замечания. Во-первых, все воспоминания отягощены определенным субъективизмом, и, во-вторых, они были записаны спустя много лет после войны, а память человеческая, как известно, не совершенна. Как правило, в памяти остаются главные события, тогда как многие подробности просто стираются или опускаются.⁷

Следует отметить, что все сведения при детальном рассмотрении соответствуют ходу событий. Воспоминания поручика «Ястшемба» и Подпоручика «Вихря», опубликованные в книге И. Туровского, идентичны. Из них следует, что землянка, в которой остановился Олива, была атакована немецкими солдатами, которые начали стрелять, увидев солдат с оседланными конями. В организованной поляками

¹ Единственное описание боевых действий 27 ВДП АК, который существует в польской исторической литературе можно назвать книгу: *Armia Krajowa, Londyn, t. III 1950*. Издание было доступно лишь для небольшого круга лиц, интересующихся этой тематикой.

² *Kardas M. General Jan Wojciech Kiwerski «Oliwa». Dowódca 27 Wołyńskiej Dywizji Armii Krajowej. – Łódź, 1995.*

³ *Fijałka M. 27 Wołyńska Dywizja Piechoty AK. – Warszawa, 1986.*

⁴ *Turowski J. Pożoga. Walki 27 Wołyńskiej Dywizji AK. – Warszawa, 1990.*

⁵ *Sztumberk-Rychter T. Artylerzysta piechurem. – Warszawa, 1966.*

⁶ *Fedorowski G. Leśne ognie. – Warszawa, 1965.*

⁷ Примером могут воспоминания шефа штаба 27 ВДП АК Т. Штумберк – Рихтера псевдоним Жекота. Он писал, что после смерти подполковника Оливы принял командование, тогда как в действительности до момента урегулирования этой проблемы согласно приказу Главного Коменданта АК командовал – согласно старшинству майор Й. Шатовский.